

Małgorzata Sulmicka

3. Polityka rozwoju po kryzysie: przypadek Chin

Streszczenie

Chiny na przestrzeni ostatnich 30 lat odniosły bezprecedensowy w historii sukces gospodarczy w efekcie bardzo skutecznej realizacji proeksportowej strategii rozwoju - niezwykle trafnie dobranej zarówno do swojego endogenicznego potencjału jak i uwarunkowań zewnętrznych. Jednak światowy kryzys finansowy i gospodarczy z 2008/2009 r. roku pokazał, że dotychczasowa formuła rozwoju Chin w dużej mierze wyczerpała się i że konieczne są zmiany realizowanego dotąd modelu rozwoju. Reorientacja chińskiej polityki rozwoju widoczna po 2008 r. jest jednak nie tylko dostosowaniem do zmienionych przez kryzys międzynarodowych warunków ekonomicznych, ale zmierza też do znacznie szerszej zmiany paradygmatu rozwoju ostatnich trzech dekad. Polityka rozwoju, która przyniosła Chinom jako państwu ogromny sukces, przyczyniła się bowiem także do powstania lub nasilenia wielu wymagających rozwiązania problemów wewnętrznych. W związku z obecną znacznie bardziej zrównoważoną społecznie i środowiskowo polityką rozwoju zakładane jest zwolnienie tempa wzrostu chińskiej gospodarki. Jednak jeśli obecny program się powiedzie – powinno to po pewnym czasie przynieść kolejny silny impuls pro wzrostowy, a w efekcie - dalsze umocnienie międzynarodowej pozycji Chin.

Słowa kluczowe: Chiny, kryzys 2008 r., chiński 12. Plan Pięcioletni, nowa polityka rozwoju Chin

Development policy after the crisis: case of China.

Abstract

During the last 30 years, China has been the site of unprecedented economic success due to a very effective export-oriented development strategy, a strategy particularly well suited to both the country's endogenous potential and its international context. Nonetheless, the financial and economic crisis of 2008/2009 has shown that the potential of China's development model has been largely exhausted and changes are necessary. Changes have been visible in Chinese development policy after 2008, but they haven't been limited to adapting to changing international economic circumstances resulting from the crisis. They have also been tending towards a much more profound change of development paradigm. The development policy of the last

three decades which has resulted in China's extraordinary success has also contributed to the creation or intensification of a number of internal problems which now need to be resolved. The adoption of a much more sustainable socially and ecologically development policy is expected to reduce the nominal rate of growth of the Chinese economy. If the program succeeds, however, it should eventually result in another strong growth impulse and in effect further strengthen China's international position.

The article presents the main problems and challenges China has faced, as well as the country's successes and the keys trends of its new development policy. These serve as a basis for the reflections concerning the likelihood of the new policy being implemented and the possible effects of China entering a new stage of development.

Keywords: China, 2008 crisis, China's 12th Five-Year Plan, China's new development policy

Wprowadzenie

Kryzys finansowy i gospodarczy z 2008/2009 r. był pierwszym kryzysem globalnym od czasów Wielkiej Depresji z przełomu lat 20. i 30. XX wieku. Choć jego źródłem były Stany Zjednoczone, dotknął on większość świata, m.in. Unię Europejską i silnie uzależnione od eksportu do krajów wysokorozwiniętych kraje Azji Południowo - Wschodniej, w tym Chiny. Chiny na przestrzeni ostatnich 30 lat w efekcie przeprowadzonych reform i skutecznie realizowanej proeksportowej strategii rozwoju w zglobalizowanej gospodarce stały się głównym konkurentem dotychczasowych światowych liderów ekonomicznych, tj. USA, UE i Japonii.

W Unii Europejskiej kryzys zdestabilizował finanse publiczne państw członkowskich oraz praktycznie zniweczył osiągnięcia poprzedzającej go dekady w zakresie wzrostu i zatrudnienia.¹ Chiny także zostały poważnie dotknięte skutkami kryzysu. Spadł handel i przepływy finansowe, pogorszyła się spłacalność kredytów, miliony ludzi popadły w ubóstwo.² Tym niemniej w Chinach kryzys nie spowodował

¹ W ciągu 8 miesięcy 2008 r. w UE straciło pracę 7 mln ludzi w efekcie czego stopa bezrobocia wzrosła z 7% w 2007 r. do ok. 10% w 2009 roku. Deficyt budżetowy i dług publiczny, które przez większą część okresu realizacji Strategii Lizbońskiej zmniejszyły się, na przestrzeni l. 2008-2009 wzrosły do 6,9% i 80% PKB, a więc daleko poza ograniczenia wynikające z Paktu Stabilności i Wzrostu. Tempo wzrostu PKB spadło z 3,2% w 2007 r. do 0,3 w 2008 r. i - 4,5% w 2009 roku. world.bank.org

² Wg szacunków Chińskiej Akademii Nauk w okresie spowolnienia ekonomicznego w Chinach pracę straciło ok. 41 mln ludzi, zamknięto około 670 tys. MŚP, stopa bezrobocia w miastach osiągnęła poziom 9,4%. Utrata pracy dotyczyła zwłaszcza pracujących w pracochłonnych przemyślach eksportowych, takich jak elektronika, odzież i tekstylia. A. Chibber, J. Ghosh,

spadku PKB a tylko zwolnienie tempa wzrostu z 14,2% w 2007 r. do 9,6% w 2008 r. i 9,2% w 2009 r.³, co na tle reszty świata nadal stanowiło bardzo dobry rezultat.

W celu złagodzenia pokryzysowego szoku rząd chiński - podobnie jak rządy Stanów Zjednoczonych i dotkniętych kryzysem państw Unii Europejskiej, ale szybciej bo już pod koniec 2008 r. - zastosował ogromny fiskalny i monetarny pakiet stymulacyjny. Oprócz zwiększonych rządowych wydatków (na poziomie ok. 13% PKB), będące w zdecydowanej większości własnością państwa chińskie banki zwiększyły dostępność kredytów.⁴ Tani i obfity pieniądz w połączeniu z subsydiowanymi czynnikami produkcji (energia, ziemia), stworzyły warunki dla ogromnego boomu inwestycyjnego. W efekcie Chiny szybko odzyskały dynamikę rozwojową. Mimo silnego spadku eksportu do krajów rozwiniętych, w 2010 r. wzrost gospodarczy wyniósł 10,4%.⁵ Zastosowane działania stymulacyjne nie zdestabilizowały chińskich finansów, których kondycja jest nadal bardzo dobra. To zasadniczo różni Chiny od większości dotkniętych kryzysem krajów rozwiniętych, gdzie zarówno dług publiczny jak i deficyty budżetowe są wysokie a tempo wychodzenia z recesji - zwłaszcza Unii Europejskiej - bardzo powolne.⁶

Powolne wychodzenie z pokryzysowej recesji krajów rozwiniętych, ich w większości zła kondycja finansowa a także zagrożenie powtórzeniem się kryzysu - uczyniły powrót Chin do przedkryzysowej polityki rozwoju opartej na eksporcie do tej grupy krajów mało realnym. W efekcie, kryzys stał się punktem zwrotnym w dotychczasowej realizowanej z sukcesem od końca lat 1970. polityce rozwoju Chin. Reorientacja tej polityki widoczna po 2008 r. jest jednak nie tylko dostosowaniem do zmienionych przez kryzys międzynarodowych warunków ekonomicznych, ale zmierza też do znacznie szerszej zmiany generalnego paradygmatu rozwoju ostatnich dekad. Dotychczasowa polityka przyniosła bowiem Chinom jako państwu ogromny sukces,

T. Palanivel, *The Global Financial Crisis and the Asia-Pacific region. A Synthesis Study Incorporating Evidence from Country Case Studies*, UNDP Regional Centre for Asia and the Pacific, 2009.

³ Dane wg worldbank.org

⁴ W 2009 r. chińskie banki udzieliły pożyczek na poziomie ok. 1,5 bln US\$.

<http://www.brookings.edu/research/testimony/2011/06/15-china-economic-development-prasad>

⁵ W latach 2010 - 2012 średnie roczne tempo wzrostu PKB w Chinach wyniosło 9,1%. Jakkolwiek od 2010 r. tendencja jest malejąca, to osiągnięte tempo mieści się w założeniach obecnego Planu Pięcioletniego. Poza tym jest ono nadal wielokrotnie szybsze aniżeli w tym samym okresie w USA (2,4%) i strefie euro (1,1%). Obliczenia na podst. worldbank.org

⁶ W 2012 r. dług publiczny Chin wyniósł 22,9% PKB a deficyt budżetowy - 2,2% (w strefie euro wg IMF w 2012 r odpowiednio było to: 90,5% i -3,9%).

<http://www.tradingeconomics.com/china/government-debt-to-gdp>,

<http://www.tradingeconomics.com/china/government-budget>

ale przyczyniła się też do powstania lub nasilenia wielu wymagających rozwiązania problemów wewnętrznych. Kryzys 2008 roku odegrał rolę katalizatora zmian, które - jeśli się powiodą - oznaczać będą przejście Chin do nowego jakościowo etapu rozwoju. Celem opracowania jest przedstawienie uwarunkowań i głównych kierunków pokryzysowej polityki rozwoju Chin oraz potencjalnych konsekwencji dokonujących się zmian.

1. Osiągnięcia rozwojowe Chin po 1978 roku

1.1. Sukcesy chińskiej polityki rozwoju

Skalę osiągnięć ekonomicznych Chin w efekcie obranej przez ten kraj polityki rozwoju po 1978 r. a więc od czasu, kiedy po śmierci Mao Zedonga na czele Komunistycznej Partii Chin stanął Deng Xiaoping, w sposób syntetyczny oddaje stwierdzenie, iż „*sięgający niemal 10% rocznie wzrost gospodarczy przez trzy dekady to największy wzrost w dziejach ludzkości. Na dodatek dokonany przez najludniejsze państwo świata.*”⁷ Z punktu widzenia tradycyjnych kryteriów ekonomicznych Chiny stały się supermocarstwem.

Lista składających się na ten sukces osiągnięć jest nie tylko długa, ale i niezwykle dynamiczna. Na przestrzeni ostatnich kilkunastu lat Chiny szybko przesuwają się na światowych listach rankingowych na czołowe pozycje w coraz większej liczbie obszarów, które - jak jeszcze do niedawna wydawało się - zostały na stałe zajęte przez grupę krajów wysokorozwiniętych.

PKB. W 2010 r. Chiny wyprzedziły Japonię i stały drugą gospodarką świata po USA pod względem PKB liczonego według standardów siły nabywczej. Obecnie już nie kwestionuje się „czy”, a jedynie „kiedy” Chiny będą pierwszą gospodarką świata. Według prognoz stanie się to w l. 2017- 22. Jednak zdaniem niektórych ekonomistów – Chiny już są pierwszą światową gospodarką.⁸

Handel zagraniczny, rezerwy walutowe. Choć jeszcze w latach 1980. Chiny miały deficyt w handlu zagranicznym, to w 2009 r. wyprzedziły Niemcy i stały się największym eksporterem. W 2012 r. wartość importu i eksportu Chin przewyższyła wartość wymiany handlowej USA, które dotychczas zajmowały 1. miejsce. Tym

⁷ B. Góralczyk, *Chiny: wejście smoka. Chińskie wyzwanie nad Wisłą*, /01/2013

<http://www.institutobywatelski.pl/12966/lupa-institutu/chinskie-wyzwanie-nad-wisla>

⁸ Taką tezę stawiają m.in. A. Brunet i J. Guichard argumentując swoje stanowisko niedoszacowaniem chińskiego PKB wskutek sposobu jego liczenia. Ich zdaniem PKB Chin już w 2010 r. wyniósł ok.120% PKB USA. *Chiny – światowy hegemon? Imperializm ekonomiczny Państwa Środka*, Studio Emka, Warszawa 2011, s. 29.

samym Chiny stały się największą potęgą handlową.⁹ Chiny mają też największe na świecie rezerwy walutowe szacowane na ok. 4 bln dolarów.

Badania naukowe i postęp techniczny. W raporcie Banku Światowego z 2000 r. poświęconego Chinom znajdują się m.in. stwierdzenia o niskich wydatkach na B+R i bardzo małej liczbie patentów zgłaszanych przez Chiny do międzynarodowych urzędów patentowych wraz z zaleceniami wzmoczenia wysiłków na tym polu.¹⁰ Dziesięć lat później, w 2010 r. Chiny zgłosiły 20% światowych patentów zajmując 2. miejsce w świecie (po USA - 24%). Według danych Eurostatu w 1995 r. udział wyrobów *low-tech* w eksporcie Chin stanowił 69% a *high-tech* 7%. W 2012 r. produkty *high-tech* stanowiły już 25,8% eksportu.¹¹

Podczas gdy Zachód ze względu na trudności finansowe radykalnie zmniejszył programy eksploracji kosmosu, Chiny realizują wymagający najwyższego zaawansowania technologicznego ambitny plan jego podboju obejmujący loty załogowe i założenie stacji badawczej na Księżycu, a w dalszej, ale określonej w czasie perspektywie - loty załogowe na Marsa.¹²

Infrastruktura. Wśród osiągnięć zaskakujących skalą i tempem, wymienia się m.in. budowę najdłuższej sieci najszybszych na świecie kolei łączących odległe chińskie miasta, co czterokrotnie skróciło czasy podróży¹³, drugiej po USA sieci autostrad, wyprzedzenie Stanów Zjednoczonych w produkcji samochodów (z których ponad 50% to auta z napędem elektrycznym), imponujące tempo, w jakim w chińskich metropoliach budowane są kolejne najdłuższe na świecie linie metra.

Rolnictwo i produkcja żywności. Chiny, gdzie jeszcze za czasów Mao ludzie masowo umierali z głodu, w efekcie reform w ramach obranego unikalnego modelu

⁹ Szerzej na ten temat pisze m.in. B. Liberska w: *Nowe centra wzrostu światowej gospodarki*, „Studia Ekonomiczne”. Instytut Nauk Ekonomicznych PAN, Warszawa 2013, nr 2, s. 207.

¹⁰ C.Dahlman, J.Aubert, *China's Development Strategy, the Knowledge and Innovation Perspectives*, World Bank Institute, 2000.

¹¹ J. Nowak, *Dynamika eksportu Chin w długim okresie i ryzyko jej spowolnienia*, w: *Różne oblicza zarządzania ryzykiem*, red. nauk. J. Kotyński, Akademia Finansów i Biznesu „Vistula”, Warszawa 2014.

¹² W 2003 r. Chiny wystrzeliły statek z kosmonautą na pokładzie stając się trzecim państwem na świecie zdolnym wysłać człowieka w przestrzeń kosmiczną. W 2006 r. Chińska Agencja Kosmiczna ogłosiła długofalowy program eksploracji kosmosu, szczególnie Księżycą i Marsa. Planowane są loty załogowe i założenie stacji na Księżycu, w 2013 r. pierwszy chiński łazik o poetyckiej nazwie „Jadeitowy królik” został z sukcesem posadowiony na Księżycu. W l. 2014-2033 prowadzony ma być bezzałogowy program badania Marsa, zaś na lata 2040-2060 planowana jest faza lotów załogowych.

¹³ Podczas gdy w Polsce ciągle nie możemy dojść do przedwojennych czasów podróży kolejną między głównymi miastami.

rolnictwa (m.in. nie ma prywatnej własności ziemi a zarazem dominują małe gospodarstwa rodzinne) wyeliminowały głód i stały się niezależne pod względem żywnościowym. Dokonano tego mimo bardzo niekorzystnej relacji liczby ludności do terenów uprawnych: Chiny posiadając 6% światowych zasobów ziemi uprawnej żywią 22% ludności świata. O efektywności i tempie wzrostu produkcji chińskiego rolnictwa świadczy fakt, iż na przestrzeni ostatnich 20 lat ludność miejska wzrosła z 20% do 50% ogółu ludności, co w liczbach bezwzględnych odpowiada w przybliżeniu ludności Europy. W tym czasie produkcja rolna nie tylko nadążała za dodatkowym popytem ze strony rosnącej ludności miejskiej, ale Chiny z importera żywności stały się jej eksporterem.

Redukcja ubóstwa. Wprawdzie średni dochód na mieszkańca nadal plasuje Chiny w grupie krajów rozwijających się, jednak rośnie on bardzo szybko, czemu towarzyszy wzrost wynagrodzeń.¹⁴ W efekcie, mimo ogromnego rozwarstwienia dochodowego, w Chinach dokonał się spektakularny spadek stopy skrajnego ubóstwa - z 53% ludności na początku lat 1980. do 8% w 2012 r., co oznacza wyjście ze skrajnego ubóstwa ok. 400 mln ludzi. Jest to daleko ponad ustanowiony przez UNDP w 2000 r. (uważany za bardzo ambitny) tzw. Milenijny cel rozwoju zakładający spadek stopy skrajnego ubóstwa w krajach rozwijających się do 2015 r. do poziomu 15%.

O rosnącej stopie życiowej Chińczyków świadczy m.in. fakt, iż według szacunków światowych organizacji turystycznych, od 2012 r. Chińczycy są najwięcej wydającym na turystykę narodem świata.

1.2. Czynniki sukcesu

Spektakularny sukces rozwojowy Chin na przestrzeni ostatnich trzech dekad jest fenomenem o wielu uwarunkowaniach. Najczęściej przypisywany jest on odrzuceniu socjalistycznych rozwiązań ekonomicznych ery maoizmu, a więc urynkowieniu gospodarki i jej otwarciu na zagranicę. Jednak wbrew pozorom obecny sukces nie byłby możliwy, gdyby nie jego fundamenty stworzone za czasów Mao, który zjednoczył Chiny i uczynił je państwem suwerennym.¹⁵ Umożliwiło to na kolejnym

¹⁴ W ciągu ostatnich 13 lat płace w Chinach wzrosły ponad pięciokrotnie. K. Markowski, *Chiny po 16 latach*, „Nowe Życie Gospodarcze” 2013, nr 11. Prognozuje się, że w 2024 r. przeciętny Chińczyk będzie 2 razy bogatszy od przeciętnego Europejczyka.

¹⁵ W czym znaczącą rolę odegrał fakt, że Mao wyposażył Chiny w broń atomową. Było to i jest istotnym czynnikiem w budowaniu międzynarodowej pozycji tego kraju. Jak pisze B. Góralczyk „Mao jest postrzegany jako ojciec-założyciel Chin nie tyle komunistycznych co samodzielnych i suwerennych. Chińczycy mówią: „Mao w 70% czynił dobrze a w 30%

etapie realizację suwerennej, unikalnej w swoim kształcie polityki rozwoju. Po 1978 roku Chiny wybrały drogę stopniowej posocjalistycznej transformacji. W późniejszym okresie - w przeciwieństwie do państw Europy Środkowo - Wschodniej – odrzuciły „konsensus waszyngtoński” i konsekwentnie realizują swoją własną politykę reform i rozwoju. W efekcie powstał hybrydowy system, w którym, jak pisze B. Góralczyk - „*autorytarna władza polityczna posługuje się planami wieloletnimi i jednocześnie jest to system oparty w przeważającej mierze na mechanizmach rynkowych.*”¹⁶

Kapitał zagraniczny spełnił i nadal pełni istotne funkcje w rozwoju Chin, zwłaszcza w zakresie importu nowych technologii i metod zarządzania oraz pomagając zwiększyć eksport. Inwestorzy zagraniczni korzystają z niskich kosztów pracy niezwykle obfitej, zdyscyplinowanej siły roboczej oraz ogromnego chińskiego rynku, co pozwala im osiągać bardzo wysokie zyski. Jednak mogą oni wejść na rynek chiński tylko na warunkach, które są spójne z aktualnie realizowaną polityką rozwoju Chin. Zastosowanie przez Chiny określonych reguł wejścia na ich rynek umożliwiło transfer i absorpcję nowych technologii oraz implementację nowoczesnej organizacji i zarządzania, obecnie samodzielnie wykorzystywanych przez Chiny w procesie dalszego rozwoju kraju. W efekcie choć dynamiczny rozwój gospodarki chińskiej odbywał się w dużej mierze kosztem często niemal niewolniczej eksploatacji siły roboczej, to równocześnie żadnemu z krajów rozwijających się i przechodzących transformację systemową, do których w tym samym czasie napływał zagraniczny kapitał nie udało się tak skutecznie wykorzystać go do realizacji własnej długofalowej polityki rozwoju.

W literaturze ekonomicznej spotyka się tezę, że decydującą rolę w sukcesie ekonomicznym Chin odegrało ich przyjęcie w 2001 r. do WTO oraz kurs walutowy juana (renminbi) określany nie przez rynek a przez władze Chin, które konsekwentnie prowadzą politykę niedowartościowania swojej waluty.¹⁷ Wejście Chin do organizacji międzynarodowej chroniącej jej członków przed protekcjonizmem celnym a zarazem

popępiał błędy, szczególnie w końcówce swojego życia”, Chiński feniks. Paradoksy wschodzącego mocarstwa, Wydawnictwo Sprawy Publiczne, Warszawa 2010.

¹⁶ B. Góralczyk, *Chiński feniks. Paradoksy wschodzącego mocarstwa*, Wydawnictwo Sprawy Polityczne, Warszawa, 2010, s. 5. Istnieje wiele określeń chińskiego modelu próbujących oddać jego hybrydowy charakter m.in. takich jak: „chiński kapitalizm państwowy” (*Chinese State Capitalism*), „autorytarny dewelopmentalizm”, „model państwa rozwojowego” („*developmental state*”), „autorytaryzm oświecony”, socjalizm rynkowy (*market socialism*) czy „socjalistyczna gospodarka rynkowa” (*socialist market economy*) – określenie użyte w chińskiej konstytucji z 1993r. i chętnie używane przez chiński rząd.

¹⁷ Taki pogląd przedstawiają m.in. A. Brunet i J. Guichard w pracy *Chiny – światowym hegemonem? Imperializm ekonomiczny Państwa Środka*, Studio Emka, Warszawa, 2011.

nie przeciwdziałającego protekcjonizmowi monetarnemu – choć wymagało kosztownych dostosowań ze strony Chin - istotnie zwiększyło zarówno ich dostęp do zagranicznych rynków jak i konkurencyjność chińskiego eksportu. Jest to często niedoceniany czynnik chińskiego sukcesu. Jednak i w tym przypadku spektakularne zdyskontowanie polityki niedowartościowanego juana w ramach WTO nie byłoby możliwe bez równoczesnej realizacji innych elementów polityki rozwoju, która umożliwiła stworzenie w Chinach ogromnego potencjału eksportowego. Dotyczy to zwłaszcza ogromnych państwowych inwestycji infrastrukturalnych.

Tak więc choć kraje wysokorozwinięte przyczyniły się do chińskiego szybkiego wzrostu,¹⁸ to jednak *per saldo* dotychczasowe sukcesy Chiny zawdzięczają przede wszystkim sobie. Sukces Chin był możliwy dzięki kompilacji umiejętnie wykorzystywanych doświadczeń innych krajów, skutecznej kombinacji interwencjonizmu państwowego i gospodarki wolnorynkowej, połączonych ze specyficznymi cechami chińskiej ludności (pracowitości i cierpliwości w stosunku do popełnianych przez kierownictwo błędów). Hybrydowy model chiński, który z silnego państwa i jego polityki gospodarczej czyni główne oparcie dla wzrostu konkurencyjności i zatrudnienia, w opozycji do znacząco ograniczającego rolę państwa neoliberalnego „konsensusu waszyngtońskiego” - nazywany bywa „konsensusem pekińskim” (*Beijing consensus*).¹⁹

Istotnym elementem strategii rozwoju Chin jest to, że nie włączyły się one do finansowej globalizacji. Chiński system bankowy jest w dominującej mierze krajowy i skoncentrowany na wewnętrznym rynku kredytowym. Kurs juana jest przedmiotem suwerennych decyzji Chin. Krytykowany za „tradycyjność” chiński system finansowy, w którym dominują banki państwowe, relatywnie niewielka jest rola giełdy i zabronione jest stosowanie „nowatorskich” produktów finansowych, okazał się odporny na kryzys. W efekcie, kiedy kraje rozwinięte zmuszone były na

¹⁸Zwłaszcza *via* swoje własne korporacje delokalizujące produkcję z krajów wysokorozwiniętych a zarazem udostępniając rynek zbytu tych krajów tanim chińskim produktom. Często w sposób niezauważalny, jako że Chiny, zwłaszcza początkowo, na ogromną skalę odgrywały rolę poddostawcy części dla wyrobów finalnych produkowanych w tych krajach (w przeciwieństwie do Japonii, która konkurowała wyrobami finalnymi).

¹⁹Nie ma wprawdzie do końca zgody, co konstytuuje model określony po raz pierwszy przez J.C.Ramo jako „konsensus pekiński”, ale na ogół uważa się, że jego wyróżnikami są zwłaszcza: jednopartyjność, autorytarny sposób podejmowania decyzji, regulowany przez państwo kurs walutowy, eklektyczne podejście do wolnego rynku, kontrola państwa w sektorze bankowym i strategicznych przemysłów, silny sektor przedsiębiorstw państwowych, ogromna skala państwowych inwestycji infrastrukturalnych oraz silne wsparcie eksportu. *Economist debate: China model*, <http://www.economist.com/debate/overview>

bezprecedensową skalę dokapitalizować z pieniędzy podatników swoje prywatne banki, w Chinach rządowy pakiet stymulacyjny wykorzystany został głównie na budowę infrastruktury, bezpośrednie wsparcie dla najbardziej poszkodowanych przez kryzys, edukację, ochronę zdrowia, rozwój systemu zabezpieczeń społecznych i ochronę środowiska naturalnego.²⁰

W porównaniu z zadłużeniem Stanów Zjednoczonych, Europy i Japonii chiński dług publiczny jest nie tylko niewielki, ale i zabezpieczony przez ogromne rezerwy walutowe. Chiny mogą więc zwiększać ekspansję wydatków publicznych dla realizacji planowanych celów rozwojowych.

2. Główne wyzwania Chin

Mimo niekwestionowanych sukcesów, które w ciągu ostatnich trzydziestu lat z zacofanego biednego agrarnego państwa uczyniły z Chin supermocarstwo ekonomiczne, kraj ten nadal stoi przed ogromnymi problemami i wyzwaniami. Wynikają one zarówno z uwarunkowań zewnętrznych, jak i specyficznych cech samych Chin, w tym zwłaszcza związanych z osiągniętym stadium rozwoju.

Chociaż gospodarka chińska rozwijała się przez trzy ostatnie dekady w niespotykanym tempie, to korzyści ze wzrostu rozkładały się bardzo nierównomiernie a dotychczasowa jej struktura charakteryzowała się słabą zdolnością tworzenia dobrze płatnych miejsc pracy. W związku z tym do głównych problemów i wynikających z nich wyzwań wewnętrznych zalicza się zwłaszcza: ogromne rozwarstwienie dochodowe, złe warunki pracy oraz niski standard życia szerokiej rzesz ludności, nierówności rozwoju regionalnego (zwłaszcza w przekroju: prowincje nadmorskie vs środek i zachód kraju). Choć od kilkunastu lat zarobki w Chinach szybko rosną, rosną też koszty utrzymania. Zwłaszcza standard życia bardzo licznej grupy robotników sezonowych w miastach jest bardzo niski. Powoduje to rosnące niezadowolenie społeczne.

Poważnym problemem związanym ze standardem i jakością życia w Chinach jest słaba sieć świadczeń społecznych. O ile przed rozpoczęciem reform wszyscy zarabiali podobnie, ale mieli też zagwarantowane podstawowe świadczenia społeczne, to na przestrzeni ostatnich 30 lat sytuacja uległa diametralnej zmianie. Wraz z wprowadzaniem gospodarki rynkowej nie tylko nastąpiło rozwarstwienie

²⁰ Strukturę rozdysponowania rządowego pakietu stymulacyjnego wg obszarów interwencji i kwot zawiera opr. Chhibber A., Ghosh J., Palanivel P., *The Global Financial Crisis and the Asia-Pacific region. A Synthesis Study Incorporating Evidence from Country Case Studies*, UNDP Regional Centre for Asia and the Pacific, 2009, s. 106.

dochodowe²¹ i regionalne, ale upadł też dotychczasowy system świadczeń społecznych. Wyzwaniem obecnego etapu stała się więc odbudowa systemu zabezpieczenia społecznego, zwłaszcza w perspektywie przyspieszonego starzenia się chińskiego społeczeństwa jako efektu polityki jednego dziecka.

W wyniku realizacji polityki jednego dziecka, tempo przyrostu naturalnego radykalnie spadło a tym samym niższa jest też podaż siły roboczej. Tym niemniej szacuje się, że Chiny potrzebują na przestrzeni dekady ok. 90 mln nowych miejsc pracy w celu absorpcji siły roboczej odpływającej z modernizującego się rolnictwa, skompensowania ubytku miejsc pracy związanego z pokryzysowym zmniejszeniem eksportu do krajów wysokorozwiniętych, restrukturyzacją gospodarki oraz dla wchodzących na rynek pracy kolejnych roczników młodzieży. Tymczasem nawet bardzo szybki dotychczasowy wzrost PKB generował relatywnie słaby wzrost zatrudnienia. Na przestrzeni ostatniej dekady kiedy wzrost PKB wynosił ok. 10%, tempo wzrostu zatrudnienia wynosiło ok. 1% rocznie.²² Tak więc kolejnym społeczno-ekonomicznym wyzwaniem jest konieczność zapewnienia ogromnej liczby nowych miejsc pracy.

W pakiecie głównych chińskich problemów znajdują się także (a często uważa się, że przede wszystkim) kwestia katastrofalnie zniszczonego w procesie szybkiej industrializacji środowiska naturalnego. Poza tym, choć w Chinach za korupcję grozi kara śmierci, to korupcja - podobnie jak biurokracja - uważane są za problemy wymagające radykalnego ograniczenia.

Uwarunkowania zewnętrzne to konieczność dostosowania się do zmienionej pokryzysowej rzeczywistości wymagającej zmian w dotychczasowej polityce eksportowej. To także konieczność dalszej kompleksowej modernizacji kraju dla stworzenia podstaw dla utrzymania długookresowej konkurencyjności gospodarczej w warunkach dokonującej się na świecie rewolucji naukowo-technicznej, która z wiedzy i innowacyjności uczyniła kluczowy czynnik współczesnego wzrostu. Dalszy trwały rozwój Chin wymaga też zabezpieczenia odpowiedniego zaplecza

²¹ O rozwarstwieniu dochodowym w Chinach świadczy bardzo wysoki współczynnik Giniego na poziomie 0,47 <http://data.worldbank.org/indicator/SI.POV.GINI> Sytuację tę ilustruje m.in. fakt, że ten ciągle jeszcze wg PKB pc rozwijający się kraj ma obecnie największą liczbę milionerów i miliarderów.

²² Roczny wzrost zatrudnienia w sektorach pozarolniczych był wyższy i wyniósł w tym okresie ok. 2,5%, ale trzeba to oceniać na tle wzrostu produkcji pozarolniczej, której stopa wzrostu wynosiła ok. 2-3 pkt proc. więcej niż stopa wzrostu PKB. E. Prasad, *China's Approach to Economic Development and Industrial Policy*, <http://www.brookings.edu/research/testimony/2011/06/15-china-economic-development-prasad>

surowcowego na skalę proporcjonalną do generowanego przez rozwój chińskiej gospodarki rosnącego popytu.

3. Chiński 12. Plan Pięcioletni - zmiana paradygmatu rozwoju

W przeciwieństwie do dominującego w świecie Zachodnim trendu ograniczania roli państwa w gospodarce, w Chinach rola państwa w polityce rozwoju kraju jest kluczowa. Wyrazem tego jest m.in. zachowanie pięcioletnich planów centralnych jako instrumentu realizacji tej funkcji państwa.²³ Wraz z pojawieniem się i zwiększaniem udziału sektora prywatnego w gospodarce, plany centralne również zmieniały swój charakter, ewoluując od dyrektywnych do dyrektywno - indykatywnych, stopniowo z coraz większym udziałem części indykatywnej. W 2011 r. Chiny ogłosiły swój pierwszy od czasu kryzysu a zarazem dwunasty z kolei Plan Pięcioletni na lata 2011-2015.

Plan jest kompleksowy i zawiera długą listę celów i priorytetowych reform. Ma on dyrektywny charakter dla przewidzianych w nim wielkich inwestycji infrastrukturalnych (m.in. dalszej rozbudowy sieci autostrad, dróg i kolei, zapór wodnych i elektrowni) oraz dużych programów społecznych (np. programu budowy 36 milionów nowych mieszkań o dobrym standardzie dla rodzin o niskich dochodach). Plan pozostaje częściowo nakazowy w obszarze celów i finansów przedsiębiorstw państwowych. Przedsiębiorstwa te nadal stanowią istotny segment chińskiej gospodarki, a znaczna ich część działa w obszarach strategicznych. Mimo powtarzających się zewnętrznych zaleceń przeprowadzenia ich prywatyzacji, plan nie tylko nie przewiduje takiego scenariusza, a wręcz przeciwnie – ich konsolidację i umocnienie. W pozostałych dziedzinach Plan jedynie wskazuje cele i kierunki rozwoju dla realizacji przez sektor prywatny, określając całościowo przewidywane w tym obszarze środki oraz instrumenty (np. ulgi podatkowe, możliwość współfinansowania przez państwo). Dotychczasowe doświadczenia pokazują, że określone w planie cele dla sektora prywatnego są traktowane poważnie. W efekcie, mimo ich indykatywności – rezultaty niewiele odbiegają od założeń planu.²⁴

Generalnym celem obecnego planu będącego odpowiedzią na kluczowe wyzwania, przed którymi stoją Chiny jest reorientacja wzrostu gospodarczego tak, aby był on bardziej zrównoważony i trwały we wszystkich podstawowych wymiarach, tj.

²³ Gospodarka Chińskiej Republiki Ludowej – bo taka jest nadal oficjalna nazwa kraju - jest centralnie planowana od 1953 r., a więc praktycznie niemal od jej ustanowienia w 1949 roku.

²⁴ Por. A. Bolesta, *Chiny w okresie transformacji*, Wyd. Akademickie Dialog, Warszawa 2006, s. 39.

ekonomicznym, społecznym i środowiskowym. Tym samym stanowi on punkt zwrotny w dotychczasowej strategii rozwoju społeczno-gospodarczego, w której za sukcesy gospodarki większość społeczeństwa płaciła wysoką cenę. Choć Plan zapowiada znaczące zmiany w chińskiej polityce rozwoju w nadchodzących latach, jest on też kontynuacją szeregu wcześniej rozpoczętych wieloletnich programów. Wskazuje to na długofalowość prowadzonej polityki i zachowanie jej ciągłości, co jest jednym z czynników jej skuteczności.

Model wzrostu realizowany i wspierany przez politykę rządu na przestrzeni dekady poprzedzającej kryzys, charakteryzował m.in. wysoki udział inwestycji i eksportu a zarazem niski udział prywatnej konsumpcji w PKB oraz słaby wzrost zatrudnienia. Obecnie za główne wyzwania uznaje się realizację reform niezbędnych do przejścia do tworzącej więcej miejsc pracy bardziej pracochłonnej struktury gospodarki, zmniejszenie zależności od eksportu oraz wzrost partycypacji społeczeństwa w owocach wzrostu gospodarczego, co uznawane jest jako niezbędne dla zachowania spokoju społecznego. Przesunięcie od kapitałochłonnej do bardziej pracochłonnej struktury produkcji (m.in. przez wsparcie dla rozwoju sektora usług) jest też elementem polityki proekologicznej mającej na celu zmniejszanie destrukcyjnych konsekwencji środowiskowych dotychczasowego szybkiego wzrostu.

Wnioski wyciągnięte przez Chiny z doświadczeń kryzysu 2008 r. spowodowały, że uznano, iż trwałość wzrostu wymaga zmian w dotychczasowej polityce proeksportowej. Zmiana polityki w tym obszarze jest dwutorowa. Pierwszy kierunek to dążenie do zmniejszenia nadmiernego uzależnienia od eksportu do „starych” krajów wysokorozwiniętych na rzecz zwiększenia rynku wewnętrznego i handlu regionalnego. Drugi – to przyspieszenie przechodzenia z koncentracji na eksporcie wyrobów o niskiej wartości dodanej do zwiększania udziału eksportu produkcji nowoczesnej o wysokiej wartości dodanej - a więc bardziej opłacalnej i sprzyjającej wzrostowi płac.

Dla realizacji celów planu przewiduje się zarówno programy sektorowe jak i horyzontalne, m.in. takie jak unowocześnienie tradycyjnych i wspieranie rozwoju wybranych przyszłościowych dziedzin przemysłu, „zazielenienie” gospodarki, rozwój edukacji i sektora B+R, zwiększenie innowacyjności, informatyzację, urbanizację kraju, rozwój sektora usług, rozwój systemu finansowanych przez państwo świadczeń społecznych, modernizację rolnictwa i poprawę warunków życia na wsi. Plan przewiduje też kontynuację programu zmniejszania terytorialnego zróżnicowania poziomu rozwoju w relacji: wybrzeże – interior. Generalnie zawarte w planie wspierane przez państwo kierunki polityki rozwoju (zarówno związane z kryzysem zmiany polityki proeksportowej, jak i planowane działania wynikające

z wewnętrznych wyzwań na obecnym etapie rozwoju), wpisują się w nowy model rozwoju Chin odchodzący od wzrostu za wszelką cenę, tj. bez względu na jego skutki uboczne - w stronę rozwoju o zdecydowanie bardziej prospołecznym i proekologicznym charakterze. Zakładane w Planie tempo wzrostu PKB jest wolniejsze niż dotychczas i wynieść ma średnio ok. 7% rocznie. Tak więc Plan zwiastuje zasadniczą reorientację dotychczasowej chińskiej polityki rozwoju polegającą na przesunięciu nacisku z tempa wzrostu na jego jakość i trwałość.

Zawarty w Planie szeroko zakrojony ambitny program rozwojowy w sposób nieunikniony narażony jest na różnego rodzaju trudności realizacyjne. Zwraca się m.in. uwagę na potencjalne trudności ze zmniejszeniem uzależnienia wzrostu PKB od inwestycji i eksportu na rzecz zwiększenia udziału konsumpcji prywatnej. Wprawdzie bowiem zastosowany przez rząd antykryzysowy pakiet stymulacyjny przyczynił się do utrzymania wysokiego wzrostu, to poprzez wywołany nim boom inwestycyjny przyczynił się równocześnie do wzmocnienia inwestycji jako czynnika wzrostu PKB (w 2009 r. 90% przyrostu chińskiego PKB było wynikiem inwestycji). Istnieje obawa, że zacieśnienie polityki kredytowej wywoła spadek inwestycji i zatrudnienia a w rezultacie - zwolnienie tempa wzrostu krajowej konsumpcji. W efekcie końcowym może to spowodować zwiększenie udziału wzrostu zależnego od eksportu, który dotąd był głównym źródłem wzrostu miejsc pracy w Chinach.²⁵ Krótkookresowym priorytetem planu było m.in. zahamowanie presji inflacyjnej uderzającej dotkliwie zwłaszcza w ubogich mieszkańców miast. Zwracano uwagę, że planowany szybki wzrost płac będzie trudny do pogodzenia z celem antyinflacyjnym.

Ważną cechą chińskiego planowania świadczącą o jego realistyczności jest to, że zakładana jest elastyczność polityki jego realizacji jako cecha niezbędna w gospodarce tak dynamicznej i złożonej jak chińska.

4. Kluczowe kierunki polityki rozwoju Chin w świetle 12. Planu Pięcioletniego

W ramach zakładanej w Planie reorientacji polityki przewiduje się wolniejszy niż dotychczas wzrost gospodarczy, ale za to o bardziej prospołecznym, prozatrudnieniowym i proekologicznym charakterze. Planowane kierunki działania niezbędne dla realizacji tych założeń dotyczą zarówno gospodarki, społeczeństwa, środowiska jak i relacji z otoczeniem zewnętrznym. Ze względu na bardzo szeroki

²⁵ Wydaje się jednak, że kluczowy jest nie tyle udział konsumpcji w PKB, ile jej poziom *per capita*, który w szybko rosnącym chińskim PKB będzie także rósł i wyznaczał poziom zamożności społeczeństwa.

zakres planowanych zmian, obecny plan głównie zapoczątkowuje przechodzenie do nowego modelu rozwoju. Jego gruntowna reorientacja – o ile nie nastąpią zasadnicze perturbacje – wymagać będzie zapewne realizacji przez kilka kolejnych planów.

4.1. Modernizacja i zmiana struktury gospodarki

W przypadku gospodarki chiński plan pięcioletni - podobnie jak strategia rozwoju Unii Europejskiej – zakłada zmiany jej struktury w kierunku zwiększania udziału sektorów nowoczesnych, mniej energo- i materiałochłonnej, przyjaznej dla środowiska naturalnego i tworzącej więcej miejsc pracy. Ponieważ niezbędnym czynnikiem dla osiągnięcia tego celu jest postęp naukowo-techniczny, realizowany jest kompleksowy program działań umożliwiających jego tworzenie i wykorzystywanie. Taki kierunek zmian jest uważany za kluczowy zarówno dla trwałości wzrostu, przyszłej konkurencyjności gospodarki, jak i podnoszenia standardu i jakości życia ludności.

Nowa polityka przemysłowa

Podstawową rolę w nowym programie odgrywa polityka przemysłowa. Dwunasty Plan pięcioletni zawiera dwa główne cele w tym obszarze. Pierwszym jest unowocześnienie i restrukturyzacja grupy przemysłów tradycyjnych. Drugi - to wsparcie i rozwój wytypowanych w Planie nowych dziedzin uznanych za kluczowe dla przyszłego rozwoju.

Tradycyjne przemysły, które obejmuje plan to maszyny i urządzenia przemysłowe, przemysł budowy okrętów, samochodowy, metalurgiczny, materiałów budowlanych, petrochemiczny, lekki i tekstylny. Przemysły te zidentyfikowano jako wymagające technicznego unowocześnienia (zwłaszcza przez informatyzację oraz przystosowanie do zaostrzonych wymogów ochrony środowiska i oszczędzania energii) a także konsolidacji w celu uzyskania korzyści skali, poprawy rentowności i ich międzynarodowej konkurencyjności. W tym segmencie produkcji dużą rolę odgrywają przedsiębiorstwa państwowe. Planowane są reformy związane ze zmianami w systemie zarządzania tym segmentem gospodarki w celu podnoszenia jego efektywności²⁶ a także zachęcanie zakwalifikowanych do tego przedsiębiorstw do wejście na giełdę.

²⁶ Przedsiębiorstwa państwowe istotnie zwiększyły swoją produkcję, której wartość obecnie niewiele ustępuje produkcji sektora prywatnego. Jednak wiele z nich jest zadłużonych, co jest przyczyną podejmowanych prób podnoszenia ich efektywności. Jedną z istotnych przyczyn trudności finansowych przedsiębiorstw państwowych jest to, że mają one obowiązek wywiązywania się z różnych kosztownych zobowiązań socjalnych, w tym zwłaszcza

Przemysły, które rząd chiński chce szczególnie wspierać i rozwijać jako filary przyszłej konkurencyjnej gospodarki to generalnie dziedziny o orientacji *hi-tech* i prośrodowiskowej. Grupa ta obejmuje: oszczędzanie energii i ochronę środowiska, nowe generacje technologii informacyjnych (IT), biotechnologie, energetykę nuklearną i energie odnawialne, nowe materiały i nowe generacje samochodów napędzanych nowymi źródłami energii. W Planie rząd ustanawia specjalne fundusze dla wspierania rozwoju tych dziedzin przemysłu. Mają one stanowić zachętę dla nowopowstających przedsiębiorstw (*start-upów*) i uzupełniać inwestycje prywatne w tych dziedzinach. Plan przewiduje też stymulowanie przekształceń strukturalnych przez finansowe i podatkowe wsparcie dla małych i średnich przedsiębiorstw w obszarze produkcji przyjaznej środowiskowo i oszczędzania energii.

Trudnym w realizacji elementem planowanej restrukturyzacji chińskiego przemysłu będzie zmniejszanie nadwyżki mocy produkcyjnych w niektórych dziedzinach. Dotyczy to przemysłów tradycyjnych takich jak stalowy, maszyn budowlanych czy samochodowy, ale też niektórych nowych dziedzin, takich jak np. produkcja paneli słonecznych, dla których rząd centralny zapewnił znaczące inwestycje finansowe w minionych 5 latach. Jednak podczas gdy chińskie ministerstwo przemysłu sygnalizuje konieczność zmniejszenia ekonomicznego wsparcia tych branż, władze lokalne nadal stosując różnego rodzaju subsydia zachęcają swoich lokalnych producentów w tych dziedzinach do zwiększania produkcji, bowiem są oni tam często głównymi pracodawcami. Szczególnie trudna sytuacja ma miejsce w przemyśle samochodowym.²⁷

Jest interesujące, że po latach tendencji do marginalizowania znaczenia sfery realnej w gospodarce, po kryzysie 2008 r. zarówno Stany Zjednoczone jak i Unia Europejska uznały za niezbędne podjęcie działań na rzecz zwiększenia roli przemysłu. W Stanach, po latach delokalizacji produkcji do krajów rozwijających się, pojawiła się

wypłacania emerytur swoim byłym pracownikom. Natomiast zakładane już w zmienionym systemie przedsiębiorstwa prywatne pozbawione są tych obciążeń.

²⁷ W Chinach jest 171 fabryk produkujących krajowe samochody osobowe, ciężarówki i autobusy. Wielu z tych producentów jest zarazem głównymi lokalnymi pracodawcami. Z tego względu władze lokalne starając się utrzymać miejsca pracy hojnie subsydują swoich tzw. lokalnych czempionów. Zarazem 10 głównych grup przemysłu samochodowego ma łączne moce produkcyjne pozwalające do 2015 r. na roczną produkcję 35 mln samochodów rocznie, z czego tylko ok. 5% produkcji jest eksportowane. Ponieważ w ciągu najbliższych 3 lat przewiduje się rosnącą nadwyżkę mocy produkcyjnych, chińskie min. przemysłu ogłosiło, że fabryki produkujące poniżej 1000 samochodów rocznie będą zmuszone zamknąć swoją produkcję. Hemphill T., *China's Dysfunctional industrial policy*, May 9, 2013, http://americaneconomicalert.org/news_item.asp?NID=4762288

tendencja do reshoringu. W Unii Europejskiej w Strategii Europa 2020 zadeklarowano nowe podejście do polityki przemysłowej, które ma przyczynić się do powrotu europejskiej gospodarki na ścieżkę szybkiego wzrostu, zapewnić miejsca pracy i umocnić jej konkurencyjność. Nowa polityka przemysłowa ma stać się centralną osią integrującą i ukierunkowującą unijną strategię rozwoju gospodarki w obecnej dekadzie. Ta próba reorientacji strategii rozwoju UE jest w znacznej mierze efektem wniosków wyciągniętych z ostatniego kryzysu finansowego, kiedy okazało się, że państwa zmuszone były ratować banki, podczas gdy w założeniach właśnie usługi finansowe miały być źródłem wzrostu międzynarodowej konkurencyjności UE. Inicjatywa przewodnia „Polityka przemysłowa w dobie globalizacji”²⁸, która ma za zadanie doprowadzić do rewitalizacji europejskiego przemysłu jest pod wieloma względami bardzo zbliżona do założeń przyjętych w obecnej chińskiej pięcioletce. Także w drażliwej kwestii likwidacji nadmiaru mocy wytwórczych w ramach UE, których zmniejszenie zapowiada przyjęty program. W przypadku UE oznacza to w praktyce jeszcze trudniejszą do akceptacji likwidację mniej konkurencyjnej produkcji w słabszych gospodarczo krajach członkowskich.²⁹ Jednak w praktyce Unia największą wagę przywiązuje do kwestii redukcji emisji CO₂ i w tym - bardzo kontrowersyjnym obszarze - wykazuje szczególnie dużą aktywność.

Rozwój B+R i innowacyjność

Ponieważ zakładane zmiany strukturalne nie są możliwe bez tworzenia i wdrażania postępu technicznego,³⁰ Chiny szerokim frontem realizują służący temu celowi horyzontalny program. Powstaje gigantyczna infrastruktura zarówno „twarda” w postaci wielkich nowobudowanych wielkich miast, gdzie tworzone są miejsca zamieszkania, nauki i pracy oraz wzajemnych kontaktów naukowców, jak i „mięka” - głównie przez rozwój systemu edukacji. W ramach tego systemu m. in. już od najniższych szczebli dokonuje się selekcji uczniów według uzdolnień i wyławianie talentów. Już obecnie podaż inżynierów z chińskich uczelni przewyższa liczbę

²⁸Inicjatywy przewodnie (*flagship initiatives*) to specjalne programy uruchamiane w celu przyspieszenia i ukierunkowania sposobów realizacji głównych priorytetów strategii Europa 2020.

²⁹Por. Komunikat Komisji z dn. 28.XI. 2010 r. do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów: *Zintegrowana polityka przemysłowa w erze globalizacji. Konkurencyjność i zrównoważony rozwój na pierwszym planie* [COM (2010) 614 wersja ostateczna]

³⁰ „Sztandarowe” cele ilościowe 12. Planu w tym obszarze to przeznaczanie 2,2% PKB na B+R oraz 3,3 patentu na każde 10 tys. ludności.

absolwentów tych kierunków wszystkich uczelni europejskich. Tworzone są centra wzorowane na Dolinie Krzemowej, na terenie której zresztą ogromną część pracujących tam naukowców i wynalazców stanowią właśnie imigranci chińscy. Kierunki prac naukowo-badawczych dostosowywane są do określanych w planach wyzwań i priorytetów rozwojowych. Przy czym jak podkreślają Chińczycy, zakłada się elastyczność planów wieloletnich, co wskazuje na zdolność wyciągania wniosków z przyczyn niepowodzeń sztywnych planów centralnych z czasów socjalistycznych.

Planowana zmiana struktury chińskiej gospodarki i jej modernizacja a zwłaszcza rozwój sektora B+R to kierunek będący szczególnym wyzwaniem dla krajów rozwiniętych, których dotychczasowa i przyszła strategia konkurencyjności opiera się właśnie na wiedzochłonnym segmencie produkcji. Jeszcze do niedawna zakładano, że utrzyma się dotychczasowy międzynarodowy podział pracy, w ramach którego Chiny wyspecjalizowały się w produkcji tanich nieskomplikowanych wyrobów zwłaszcza tekstyliów, butów i zabawek a z czasem – stały też się światową montownią urządzeń elektronicznych projektowanych w krajach wysokorozwiniętych, w których była realizowana wysoka wartość dodana. Ze względu na konieczność zapewnienia w Chinach ogromnej liczby miejsc pracy ta pracochłonna produkcja nadal będzie ważną dziedziną chińskiej gospodarki. Jednak z powodu jej niskiej opłacalności i niskich płac w tym segmencie, jej udział w strukturze produkcji i eksportu ma stopniowo maleć. W miarę wzrostu płac w Chinach, najmniej opłacalne dziedziny będą stopniowo przesuwane za granicę do innych, biedniejszych krajów.

Rozwój sektora usług

Kolejnym priorytetowym wspieranym przez państwo obszarem w ramach programu przeprofilowania struktury gospodarki jest rozwój i zwiększenie udziału relatywnie słabo jeszcze rozwiniętego w Chinach sektora usług. Priorytet ten obejmuje zarówno usługi dla konsumentów co jest wyrazem dążenia do poprawy jakości życia ludności, jak i producentów w celu poprawy otoczenia biznesu. Wspieranie rozwoju sektora usług wiąże się też z realizacją polityki uniezależniania od eksportu do krajów wysokorozwiniętych i koniecznością stworzenia alternatywnego popytu wewnętrznego oraz nowych miejsc pracy.

W ramach sektora usług wśród dziedzin preferowanych wymienia się m.in. rozwój usług dla osób starszych, co wiąże się z postępującym starzeniem się chińskiego społeczeństwa będącego skutkiem polityki jednego dziecka. Bardzo dynamicznie rozwijającym się przyszłościowym segmentem sektora usług w Chinach jest turystyka. Rosnące dochody i zniesienie ograniczeń swobodnego podróżowania po kraju

wywołało turystyczny *boom* na właściwą Chinom ogromną skalę. Państwo zamierza inwestować ogromne środki dla przyciągania zarówno krajowych, jak i zagranicznych turystów. Rosnąca fascynacja świata zachodniego chińskim sukcesem gospodarczym i azjatycką kulturą w połączeniu z rozwiniętą bazą turystyczną stanowi szansę na nowe miejsca pracy w Chinach, stymulowanie wzrostu w sposób bardziej przyjazny dla środowiska i zmniejszający uzależnienie od eksportu. Wśród szczególnie wspieranych usług w Planie wymieniany jest też m.in. rozwój cateringu i lepszej jakości usług publicznych, co z kolei stanowi część szeroko zakrojonego programu urbanizacji. Plan przewiduje wsparcie finansowe i ulgi podatkowe dla dominującego w sektorze usług drobnego biznesu.

Urbanizacja

Kontynuowany będzie zakrojony na ogromną skalę program urbanizacji traktowany jako jeden z motorów unowocześnienia kraju. Urbanizacja jako kierunek polityki rozwoju w wydaniu chińskim, gdzie od podstaw budowane są 20. milionowe miasta na terenie całego kraju połączone superszybkimi kolejami i posiadające najnowocześniejszą infrastrukturę, jest przedsięwzięciem bezprecedensowym w historii. Państwo realizuje ogromny program mieszkaniowy, który zasadniczo poprawić ma warunki bytowe ludności. Celem obecnego Planu jest m.in. stworzenie na terenach zurbanizowanych 45 mln miejsc pracy. Jak wynika z badań Banku Światowego dotyczących geograficznego rozkładu PKB w przeliczeniu na kilometr kwadratowy, współcześnie wielkie miasta są bezkonkurencyjnymi ośrodkami jego kreacji.³¹ Realizacja programu urbanizacji będzie więc kolejnym istotnym czynnikiem pro wzrostowym i pro zatrudnieniowym. Już nie Nowy Jork, ale Szanghaj jest obecnie miastem o największej liczbie wieżowców o wysokości powyżej 400 m, określanym jako „*the fastest, tallest and the flashiest city in the world*”. W Szanghaju budowany jest najwyższy budynek na świecie i największe centrum handlowe, w którym (co jest charakterystyczne dla obecnego etapu chińskiej polityki konsekwentnego wspierania przede wszystkim krajowej gospodarki) preferencje mają producenci i dostawcy krajowi, następnie kapitał zagraniczny chińskiego pochodzenia, a na końcu - inni inwestorzy zagraniczni.

³¹ Gill J., *Regional development policies: place-based or people-centred*, The World Bank, Washington D.C., 2010.

Zmniejszanie nierówności regionalnych

Dotychczasowy szybki rozwój ekonomiczny Chin dokonywał się głównie w prowincjach nadmorskich i w wielkich miastach. W efekcie powstały ogromne regionalne dysproporcje w poziomie rozwoju w przekroju: prowincje nadmorskie vs prowincje centralne i zachodnie.³² Obecny plan pięcioletni zakłada kontynuację rozpoczętej już wcześniej polityki „go west” mającej na celu zmniejszanie tych różnic. Polityka zmniejszania nierówności regionalnych w Chinach realizowana jest zarówno przez bezpośrednie działania państwa jak i przez mechanizmy rynkowe. Państwo na słabo rozwiniętych terenach finansuje rozwój nowoczesnej infrastruktury, zwłaszcza transportowej, stosuje też m.in. politykę udzielania pozwoleń zachodnim firmom lokowania inwestycji w mniej rozwiniętych centralnych i zachodnich Chinach zachęcając je do tego ulgami podatkowymi. Tworzone przez państwo warunki dla rozwoju aktywności ekonomicznej w interiorze i równocześnie wzrost kosztów wytwarzania w prowincjach nadmorskich, skłaniają firmy do poszukiwania obszarów o niższych kosztach, co powoduje lokowanie coraz większej części aktywności ekonomicznej w głębi kraju. Badacze widocznych już pozytywnych efektów tej polityki są zgodni w ocenie, że bez silnej interwencji państwa niemożliwe byłoby ich osiągnięcie, zwłaszcza w takim tempie i na taką skalę.³³

4.2. Kwestie społeczne - poprawa warunków życia ludności

W przeciwieństwie do egalitarnej filozofii rozwojowej okresu Mao, począwszy od końca lat 1970. chińska polityka rozwoju kładła nacisk bardziej na efektywność niż na równość. O ile w dwóch dekadach poprzedzających kryzys wymiar społeczny chińskiej polityki rozwoju wyraźnie ustępował priorytetowi szybkiego wzrostu, to obecnie tendencja ta ulega odwróceniu. Dokument planu zawiera szczegóły dotyczące polityk mających bezpośredni związek z poprawą sytuacji przeciętnych gospodarstw domowych – wzrostem płac i zatrudnienia oraz wzmocnieniem sieci świadczeń socjalnych.

Poprawa standardu i warunków życia ludności wymagająca zwiększenia dochodów i przywrócenia siatki świadczeń społecznych jest ściśle powiązana z programem

³² Co - biorąc pod uwagę różnice warunków naturalnych tych części kraju na korzyść terenów nadmorskich -było procesem naturalnym.

³³ Wskazuje się na przewagę tej polityki nad neoklasycznymi teoriami i wynikającymi z nich koncepcjami rozwoju regionalnego wnioskując o większą rolę państwa w tym obszarze. Por. C. Cindy Fan, *State Policy and Uneven Regional Development in Post-Mao China*, http://www.sscnet.ucla.edu/geog/downloads/597/193.pdf?origin=publication_detail

restrukturyzacji gospodarki. Zwiększaniu zatrudnienia i dochodów ludności służyć ma jej przeprofilowanie nastawione na rozwój pracobłotnych dziedzin a zarazem podnoszących standard życia ludności, takich jak sektor usługowy oraz lepiej płatnych nowych segmentów produkcji przemysłowej o wyższej wartości dodanej. Plan określa tempo wzrostu płacy minimalnej na poziomie nie mniejszym niż 13% rocznie.

Zmniejszaniu ubóstwa służy strategia kierowania zasobów na tereny, na których żyje najwięcej ubogich, na czynniki produkcji, które posiadają ubodzy, a więc niewykwalifikowaną siłę roboczą poprzez system edukacji umożliwiający zdobycie kwalifikacji oraz produkty, które konsumują ubodzy przez dotowanie niektórych artykułów żywnościowych.

W 2014 r. w celu zahamowania procesu starzenia się społeczeństwa zliberalizowano politykę jednego dziecka. Spodziewany w związku z tym *boom* w segmencie produkcji skierowanej na potrzeby małych dzieci to także nowe miejsca pracy i dochody tam pracujących.

Plan zakłada wdrażanie programów poprawy bezpieczeństwa socjalnego w trzech obszarach: opieki zdrowotnej, budownictwa mieszkaniowego oraz ubezpieczeń społecznych i emerytur. Planowane reformy, takie jak silniejsza sieć świadczeń socjalnych i lepszy system opieki zdrowotnej finansowany przez rząd, są niezbędne także dla zmiany wzorców konsumpcji chińskich gospodarstw domowych. Słaby system bezpieczeństwa socjalnego przyczynił się bowiem w Chinach do wysokich oszczędności ostrożnościowych i jest jedną z przyczyn niskiego poziomu konsumpcji wewnętrznej. Obecnie celem planu jest zapewnienie lepszej i bardziej powszechnej ochrony socjalnej, lepiej finansowanej i skonsolidowanej. Znaczący wzrost wydatków z budżetu państwa dotyczy zwłaszcza ochrony zdrowia, a spośród innych ubezpieczeń społecznych - emerytur i ubezpieczenia od bezrobocia. Celem planu jest objęcie ubezpieczeniami emerytalnymi wszystkich mieszkańców wsi oraz 357 milionów mieszkańców miast. W efekcie realizacji planu średnia długość życia - uważana za jeden z głównych wskaźników jego jakości - wzrosnąć ma w Chinach o 1 rok.

4. 3. Polityka „go green” – priorytet dla działań proekologicznych

Szacuje się, że ok. 70% zanieczyszczenia środowiska w Chinach jest bezpośrednio związane z produkcją na eksport a europejskie i amerykańskie sukcesy w zakresie poprawy stanu środowiska są w znacznym stopniu związane z delokalizacją uciążliwej produkcji. Ogromna skala zniszczenia środowiska naturalnego, która nastąpiła w fazie szybkiego wzrostu powoduje, że obecnie rozwój „zielonej gospodarki” i „zielonego

społeczeństwa” stanowi konsensus polityczny w całym Chinach.³⁴ Choć internalizacja kosztów ochrony środowiska w produkcji przemysłowej w krótkim okresie podniesie jej koszty a tym samym uczyni chiński eksport mniej konkurencyjny, jednak w dłuższym okresie sektor produkcji związany z tą dziedziną ma stać się źródłem tworzenia nowych miejsc pracy i rozwoju planowanego nowego chińskiego segmentu eksportu. Produkcja przyjazna dla środowiska i związana z sektorem oszczędzania energii rosnąć ma w tempie 15% rocznie. Na ograniczenie emisji trujących związków siarki i azotu, recyding i unieszkodliwianie trujących odpadów przemysłowych, rolniczych i komunalnych, przeciwdziałanie zanieczyszczania gleb metalami ciężkimi oraz oczyszczanie wody przewiduje się inwestycje rzędu 100 mld euro. Chińczycy zachęcają do inwestowania w ich kraju przedsiębiorstwa europejskie dysponujące bardziej zaawansowanymi niż Chiny technologiami w zakresie ochrony środowiska.³⁵ Uważają też, że jest to przyszłościowy obszar stwarzający szanse rozwoju dla lokalnych przedsiębiorstw usługowych.

Reorientacja polityki rozwoju w stronę czystego i zielonego wzrostu obejmuje przechodzenie od energetyki opartej na węglu i ropie do energii słonecznej, nuklearnej i odnawialnej, ochronę kurczących się zasobów wodnych i innych zasobów naturalnych w regionach oraz łagodzenie skutków i adaptację do możliwych powodowanych przez zmiany klimatu katastrof naturalnych.³⁶

Plan zakłada realizację szeregu horyzontalnych programów próśrodowiskowych, m.in. rozwój systemów czystego ekologicznie transportu oraz planowania miast i zarządzania nimi z uwzględnieniem aspektów środowiskowych. Chiny liczą na współpracę z europejskimi i amerykańskimi specjalistami w tych dziedzinach.³⁷

³⁴ M.in. poważnie zanieczyszczonych jest ok. 90% rzek i jezior a 50% nie nadaje się nawet do wykorzystania w rolnictwie. Nawadnianie pól wodą pochodzącą z odpadów przemysłowych powoduje akumulację metali ciężkich w tkankach roślin i następnie zwierząt. W regionach przemysłowych rośnie liczba dzieci z wadami wrodzonymi. Deforestacja i pustoszenie gleb powodują burze piaskowe. W wielkich miastach występuje trudny do zniesienia smog wywołany emisją trujących gazów do atmosfery.

³⁵ Mei Junjie, *How Europe should view China's industrial policy*, Shanghai Academy of Social Sciences, China 2013.

³⁶ Chiński Plan, podobnie jak strategia Europa 2020, przyjmuje ilościowe cele ekologiczne, takie jak: wzrost udziału energii odnawialnej do 11,4% finalnej konsumpcji energii, 30% oszczędności zużycia wody na jednostkę wartości dodanej w przemyśle, zmniejszenie o 16% zużycia energii na jednostkę PKB oraz zwiększenie powierzchni lasów do 21,66%.

³⁷ Szczegółowe oczekiwania Chin dotyczące europejskich inwestycji w ramach realizacji polityki „zazieleniania” gospodarki omawia Mei Junjie w art. *How Europe should view China's industrial policy*, ibidem

5. Polityka w dziedzinie inwestycji zagranicznych

Od ponad 20 lat Chiny zajmują wśród państw rozwijających się pierwszą pozycję jako miejsce lokowania zagranicznych inwestycji bezpośrednich. Mimo, że w wyniku wzrostu płac, aprecjacji chińskiej waluty i zaostrzenia standardów środowiskowych, koszty działalności w Chinach wzrosły, to pozycja Chin w strukturze globalnych inwestycji zagranicznych ulega dalszemu umocnieniu. W 2010 r. wartość zrealizowanych w Chinach zagranicznych inwestycji bezpośrednich po raz pierwszy przekroczyła poziom 100 mld dolarów.

Pokryzysowe zmiany polityki rozwoju objęły też zmiany polityki w obszarze inwestycji zagranicznych. Mając ogromne rezerwy finansowe Chiny uważają, że mogą obecnie lepiej wykorzystać inwestycje zagraniczne dla swego dalszego rozwoju. Zmiany dotyczą zarówno zasad lokowania bezpośrednich inwestycji zagranicznych w Chinach, jak i chińskich inwestycji zagranicznych.

Nowe zasady nie zmieniają nastawienia Chin do ich udziału w gospodarce światowej w ramach zainicjowanej przez Deng Xiaopinga polityki „*Go global*”. Zgodnie z rządowymi założeniami, w okresie realizacji Planu podnieść ma się zarówno poziom otwarcia Chin na świat jak i wykorzystanie kapitału zagranicznego w chińskiej gospodarce. Jednak polityka ta ma być prowadzona w sposób, który służyć ma przechodzeniu Chin do nowego modelu rozwoju.

Reorientacja polityki w zakresie bezpośrednich inwestycji zagranicznych w Chinach

W przeciwieństwie do innych krajów rozwijających, Chiny od początku otwarcia swojej gospodarki na zagraniczny kapitał dbały o to, aby napływ ten dokonywał się na warunkach umożliwiających wykorzystanie ich dla realizacji długofalowej polityki rozwoju, co wymagało ich częściowej kontroli.³⁸ Preferencyjnie traktowany był i jest zwłaszcza kapitał zagraniczny, którego właścicielami są osoby pochodzące z licznej szacowanej na ok. 50-55 mln osób chińskiej diaspory, które są bardziej skłonne do reinwestycji zysków w Chinach. Wprowadzone reguły i ograniczenia nie zniechęcają zagranicznych firm zwłaszcza z Japonii, USA i Unii Europejskiej, bowiem niskie koszty pracy, ogromny rynek wewnętrzny i uprzywilejowane ekonomicznie warunki

³⁸ M.in. pozwolenia na działalność dla firm zagranicznych początkowo udzielane były tylko w ramach wydzielonych specjalnych stref ekonomicznych, nigdy nie wiązały się z nabyciem prawa własności ziemi. Zwykle obejmują obowiązek przeszkolenia chińskiego personelu w zakresie stosowanych technologii, co w praktyce umożliwia po pewnym czasie podjęcie przez przedsiębiorstwa chińskie samodzielnej działalności w tym obszarze.

prowadzenia działalności, jakie zapewniała strona chińska, umożliwiały firmom zagranicznym osiągnięcie lukratywnych zysków.³⁹

Kluczową zasadą nowej strategii stała się optymalizacja struktury i podniesienie jakości realizowanych w Chinach zagranicznych inwestycji bezpośrednich. W kwestii nowych zasad wykorzystania inwestycji zagranicznych wypowiedział się premier Wen Jiabao: *"Należy przestrzegać zasady aktywnego i efektywnego wykorzystania kapitału zagranicznego. Konieczna jest koncentracja na sprowadzaniu zaawansowanych technologii, cennych zasobów ludzkich i własności intelektualnej. Należy zachęcać międzynarodowe korporacje do tworzenia w Chinach ośrodków badawczo - rozwojowych. Należy zwrócić szczególną uwagę na odpowiednie zmiany w katalogu zagranicznych inwestycji przemysłowych, zachęcać zagranicznych inwestorów do inwestowania zwłaszcza w najnowocześniejsze technologie, oszczędność energii i ochronę środowiska, nowoczesne usługi. Trzeba przyciągać zagraniczne inwestycje do środkowych i zachodnich regionów Chin."*⁴⁰

Dwunasty Plan Pięcioletni zakłada przyciągnięcie większej liczby zagranicznych inwestycji do nowoczesnego rolnictwa, zaawansowanych technologicznie i ekologicznych gałęzi przemysłu, w tym energetyki oraz do sektora usług. Chiński rząd zamierza również zachęcać przedsiębiorstwa z kapitałem zagranicznym do tworzenia w Chinach centrów badawczo-rozwojowych. Chodzi m.in. o możliwość uczenia się międzynarodowych standardów zarządzania w tym sektorze, poznawanie zaawansowanych systemów i doświadczeń.

Chiny chcą też poprawić jakość instytucji otoczenia biznesu, aby były one bardziej przejrzyste i stabilne a inwestorzy mogli podejmować decyzje ze świadomością wszystkich uwarunkowań. W związku z zakładaną w Planie konsolidacją niektórych branż i przedsiębiorstw, Chiny chcą utrzymać kontrolę nad bezpieczeństwem przejęć chińskich firm przez firmy zagraniczne. Nowe przepisy regulujące kwestie bezpieczeństwa przejęć przedsiębiorstw krajowych przez firmy zagraniczne przewidują możliwość blokowania tego rodzaju transakcji, jeśli mogą one mieć wpływ na bezpieczeństwo narodowe. Zniesiono też uprzywilejowane warunki ekonomiczne dla firm z kapitałem zagranicznym. Dostosowywanie chińskiej polityki w dziedzinie

³⁹ Wywołana tym skala delokalizacji przedsiębiorstw z krajów rozwiniętych stała się główną przyczyną procesu masowej dezindustrializacji w krajach europejskich i Stanach Zjednoczonych. Paradoks polega na tym, że dążące do większej konkurencyjności korporacje międzynarodowe lokując swoją działalność na rynku chińskim *de facto* przyczyniły się do upadku konkurencyjności swoich macierzystych gospodarek krajów wysokorozwiniętych.

⁴⁰ Cyt. za „XII Plan Pięcioletni: nowe szanse dla zagranicznych firm w Chinach” <http://polish.cri.cn/581/2011/03/30/42s104447.htm>

inwestycji zagranicznych do założeń 12. Planu jest przedmiotem zainteresowania i często zaniepokojenia działających w Chinach firm zagranicznych.⁴¹ Tym niemniej nadal powszechna jest opinia, że w okresie realizacji 12. Planu Pięcioletniego przed zagranicznymi przedsiębiorstwami działającymi w Chinach pojawi się wiele nowych możliwości.⁴²

Przechodzenie Chin od portfelowych do bezpośrednich inwestycji zagranicznych

Zgromadzone w efekcie realizowanej dotychczas merkantylistycznej polityki proeksportowej ogromne nadwyżki walutowe, Chiny inwestowały głównie w postaci inwestycji portfelowych w USA i krajach członkowskich UE. Przez zakupy papierów dłużnych u swoich głównych konkurentów podtrzymywały ich stabilność makroekonomiczną finansując rosnące zadłużenie w tych krajach. Obecnie sytuacja ta zmienia się, bowiem Chiny poprzez bezpośrednie inwestycje zagraniczne w coraz większym stopniu finansują zagraniczną ekspansję swoich przedsiębiorstw.⁴³ Rząd chiński zachęca swoje coraz bardziej konkurencyjne krajowe przedsiębiorstwa m.in. do inwestowania w Europie zwłaszcza w czasie obecnej recesji. W efekcie już widoczny jest wzrost tych inwestycji z ok. 3 mld euro w 2009 r. i 2010 r. do 10 mld w 2011 r. i 2012 r., co stanowi prawie dwukrotność chińskich inwestycji w USA.⁴⁴ Zewnętrznej ekspansji chińskich przedsiębiorstw dodatkowo sprzyjać ma przewidziana w 12. Planie ich konsolidacja w celu wzmocnienia konkurencyjności.

Jak pisze J. Sulmicki - skutkiem odchodzenia przez Chiny od dotychczasowych inwestycji portfelowych będą z jednej strony rosnące trudności w dostępie do kapitału zadłużonych krajów rozwiniętych gospodarczo, ale z drugiej strony będzie miał miejsce wzrost możliwości rozwojowych dla krajów przyjmujących chińskie BIZ. W Polsce chińskie inwestycje bezpośrednie są pożądane, gdyż tworzą miejsca pracy

⁴¹ W 2010 r. i 2011r. działające się w Pekinie amerykańskie, europejskie i japońskie izby handlowe ostrzegały w specjalnych opracowaniach, że chińska polityka przemysłowa narusza zasady wolnej konkurencji i jest dyskryminująca i szkodliwa dla zagranicznego biznesu. Polityka inwestycyjna ustanawia zaporowe przepisy, dyskryminujące rządowe zamówienia, forsowany transfer technologii i generalnie nierówny dostęp do rynku oraz nieuczciwą konkurencję z firmami chińskimi, która może okazać się szkodliwa dla zagranicznego biznesu. Heilman S., Shih L., *The rise of industrial policy in China, 1978-2012*, Harvard-Yenching Institute Working Paper, 2013.

⁴² *XII Plan Pięcioletni: nowe szanse dla zagranicznych firm w Chinach*, ibidem

⁴³ J. Sulmicki, *Przechodzenie Chin od portfelowych do bezpośrednich inwestycji zagranicznych*, w: *Stosunki międzynarodowe-Chiny, Korea Pd, Bliski Wschód*, „Zeszyty Naukowe Uczelni Vistula” 2014, nr 34.

⁴⁴ Mei Junjie, *How Europe should view China's industrial policy*, ibidem

i zwiększają eksport. W praktyce okazuje się jednak, że napotykają one na trudności i tworzą napięcia między Polską i bogatymi krajami członkowskimi UE, ponieważ stanowią one zagrożenie dla miejsc pracy w tych krajach.⁴⁵

Zakończenie

Choć kryzysy finansowe powodują zwykle poważne skutki gospodarcze i społeczne w dotkniętych nimi krajach, to zarazem praktyka pokazuje, że mogą być one także impulsem do reorientacji polityki rozwoju, co w efekcie może stać się początkiem nowego okresu *prosperity*. Z kluczowych dokumentów programowych Unii Europejskiej wynika, że pokryzysowa polityka rozwoju w tym regionie będzie miała głównie charakter kontynuacji Strategii Lizbońskiej z większym naciskiem na kwestie środowiska.⁴⁶ Natomiast w Chinach kryzys z 2008 r. stał się początkiem zmiany dotychczasowej orientacji polityki rozwoju opartej na eksporcie do „starych” krajów wysokorozwiniętych.

W Chinach kryzys przyczynił się też do przyspieszenia zmiany generalnej filozofii rozwoju w kierunku bardziej zrównoważonej trajektorii. Nowy paradygmat oficjalnie nawiązujący do konfucjańskiej idei harmonijnego rozwoju, jest też w gruncie rzeczy próbą realizacji przystosowanej do warunków chińskich idei *sustainable development*. Z polityki wzrostu za wszelką cenę, Chiny przechodzą do rozwoju opartego na wiedzy przez co tworzącego wysoką wartość dodaną, a zarazem proekologicznego i prospołecznego. Jest to więc kierunek rozwoju oficjalnie przyjęty także przez Unię Europejską.

Przyjęta przez Chiny polityka rozwoju ma charakter kompleksowy i jest realizowana z ogromnym rozmachem. Widać to zwłaszcza w obszarze przechodzenia do gospodarki opartej na wiedzy, gdzie Chiny „domykają” cały system tworzenia i wykorzystywania postępu naukowo - technicznego. Wymaga to ogromnych środków, które kraj ten posiada i w sposób planowy, z koniecznym wyprzedzeniem, wprowadza w życie poszczególne elementy niezbędne dla realizacji tego przedsięwzięcia. Rozwój systemu wysokiej jakości powszechnej edukacji, rozbudowa szkolnictwa wyższego, wysyłanie tysięcy studentów do najlepszych uczelni zagranicznych na całym świecie,

⁴⁵ J. Sulmicki, *ibidem*

⁴⁶ Jest charakterystyczne, że nawet cele ilościowe przyjęte w ramach strategii Europa 2020 są powtórzeniem niezrealizowanych celów ilościowych Strategii Lizbońskiej w tych samych obszarach (dotyczy to zwłaszcza B+R). Szerzej na ten temat w: Sulmicka M., *Cele i priorytety polityki rozwoju Unii Europejskiej do 2020 roku.*, ekspertyza dla Ministerstwa Rozwoju Regionalnego, Warszawa 2010.

tworzenie warunków dla powstawania środowisk naukowych w budowanych w całym kraju wielkich miastach wraz z rozwojem systemów komunikacji między nimi, rozwój ICT, tworzenie krajowych wielkich przedsiębiorstw (tylko Chiny mają na terenie swojego kraju przedsiębiorstwa zatrudniające po 300 tys. osób), niezbędnych, aby tworzony krajowy postęp techniczny był „zasysany” przez gospodarkę. Z kolei po to, aby wytwarzane produkty znajdowały nabywców, plan zawiera kierunki działań mających na celu wzmocnienie popytu efektywnego na ogromnym rynku wewnętrznym przez wzrost dochodów i zatrudnienia, m. in. przez wspieranie rozwoju pracochłonnych sektorów.

Choć obecnie realizowany plan zakłada spowolnienie tempa wzrostu PKB, to tak szeroko prowadzona polityka rozwojowa powinna dać w efekcie po pewnym czasie także kolejny silny impuls pro wzrostowy. Nie tylko bezpośrednio, ale i poprzez pro wzrostowe interakcje pomiędzy poszczególnymi kierunkami nowej polityki. Przykładowo podnoszenie dochodów ludzi ubogich oznacza przekształcenie dramatycznie niegdyś biednej ludności w liczący 1,3 mld konsumentów, a więc ogromny bardzo chłonny rynek wewnętrzny. W bogatych krajach rozwiniętych nasycenie podstawowymi dobrami konsumpcyjnymi stanowi obecnie często barierę dla dalszej ekspansji produkcyjnej.⁴⁷ Zbyt małe w stosunku do możliwości produkcyjnych większości wysokorozwiniętych państw rynki wewnętrzne były jedną z sił napędowych zarówno integracji jak i globalizacji. W Chinach wychodzenie z ubóstwa setek tysięcy ludzi oraz niezwykle szybko rosnąca klasa średnia (zanikająca w krajach rozwiniętych) generują dynamizm rozwojowy i gigantyczny popyt wewnętrzny umożliwiający realizację polityki gospodarczej niezależniającej je w dużej mierze od poważnych zawirowań gospodarki światowej w przyszłości. Chiny nie zaniedbują też aktywnej dyplomacji międzynarodowej mającej na celu rozszerzenie swojej strefy wpływów a tym samym dodatkowe poszerzenie rynku zbytu. Jednak przede wszystkim jest to wyraz długofalowej polityki zabezpieczania dostaw surowców, co jest niezbędnym warunkiem dalszej ekspansji ekonomicznej.

Porównanie zarówno nowego paradygmatu rozwojowego jak i realizujących go kierunków polityki rozwoju Chin z polityką rozwoju UE wskazuje na przyjmowanie szeregu rozwiązań bardzo podobnych do zawartych w ramach Strategii Lizbońskiej i kontynuowanych w Strategii Europa 2020. Jest to szczególnie widoczne w polityce ekologicznej i przemysłowej. Natomiast w polityce społecznej kierunek jest odwrotny – Unia stara się ograniczyć, natomiast Chiny rozwijają sferę zabezpieczeń socjalnych.

⁴⁷Co z kolei generuje m.in. wszechobecną coraz bardziej uciążliwą i kosztowną ofensywę reklamową.

Reasumując można stwierdzić, że przyjęte w obecnym chińskim planie pięcioletnim kierunki polityki rozwoju wskazują, iż Chiny konsekwentnie i jak dotąd skutecznie zmierzają do tego, aby stać się „*najbardziej konkurencyjną i dynamiczną gospodarką świata, opartą na wiedzy, rozwijającą się w warunkach zrównoważonego wzrostu gospodarczego, zapewniającą większą liczbę lepszych miejsc pracy oraz większą spójność społeczną*” - czyli wprost do słynnego niezrealizowanego celu Strategii Lizbońskiej. Wiele wskazuje też na to, że Chiny będą bardziej skuteczne w dążeniu do realizacji tej ambitnej koncepcji. Większa skuteczność Chin jest m.in. związana z tym, że istnieje zasadnicza różnica możliwości realizacji polityki rozwojowej w warunkach jednego kraju o autorytarnym systemie sprawowania władzy i ugrupowania integracyjnego składającego się z państw demokratycznych o często rozbieżnych interesach, co szczególnie wyraźnie uwidoczniło się w czasie kryzysu. W dawniej solidarnej Unii zaczyna dominować partykularyzm ze szkodą dla całego projektu. Oderwanie się sfery finansów od sfery realnej, wywołany nieodpowiedzialną polityką banków kryzys finansów publicznych i konieczność przywracania równowagi budżetowej - także nie rokują przełomu w skuteczności realizacji deklarowanej przez UE strategii rozwojowej. Poza tym o ile w Chinach coraz bardziej wolnorynkowy charakter gospodarki jest czynnikiem sprawczym szybkiego wzrostu, to w krajach rozwiniętych w coraz większym stopniu oligopolistyczny charakter ich gospodarek powoduje osłabienie dynamizmu ekonomicznego.

Nie ma oczywiście gwarancji, że Chinom uda się realizacja planowanego programu reform, choćby dlatego, że będzie to wymagało przełamywania potężnych grup interesów zainteresowanych utrzymaniem *status quo* a także społecznej presji związanej z krótkookresowymi niedogodnościami wskutek różnych realokacji, które reformy te mogą kreować. Chiny mają też świadomość potencjalnych konfliktów z krajami rozwiniętymi w miarę ich rosnącej zdolności przejmowania najbardziej opłacalnych segmentów produkcji „zarezerwowanych” dotąd dla tej grupy krajów. Ponieważ może to zaowocować powrotem protekcjonizmu, stąd kluczowa rola przywiązywana przez Chiny właśnie do rozwoju rynku wewnętrznego. Konfliktogenna może też okazać się kwestia dostępu do światowych zasobów naturalnych i związane z tym dążenie w polityce międzynarodowej do rozszerzania przez Chiny swojej strefy wpływów. Choć Chiny intensywnie rozbudowują także swój potencjał militarny, należy mieć nadzieję, że dokonująca się zmiana w światowym układzie sił, będzie miała pokojowy charakter.

W scenariuszach dalszego rozwoju sytuacji zwykle przedstawia się skutki rosnącego chińskiego popytu na surowce oraz postępujące osłabianie

międzynarodowej pozycji Zachodu. Ten drugi trend zarówno jako skutek słabnącej pozycji ekonomicznej krajów rozwiniętych jak i zastępowania dominującego dotąd neoliberalnego „konsensusu waszyngtońskiego” (traktowanego jako uniwersalny zestaw kanonów polityki rozwoju zalecany zwłaszcza krajom rozwijającym się) – z założenia dostosowanym do indywidualnych warunków poszczególnych krajów interwencjonistycznym „konsensusem pekińskim”. W scenariuszu optymistycznym – do czego może skłaniać planowana nowa orientacja chińskiej polityki rozwoju - można założyć, że badania w zakresie poszukiwania źródeł taniej odnawialnej energii zostaną uwieńczone sukcesem. Przesunęłyby to światowe granice wzrostu osłabiając zarazem główną potencjalną przyczynę konfliktów międzynarodowych. Generalnie szansą na łagodzenie ograniczeń zasobowych związanych z dalszym rozwojem Chin są potencjalnie efekty uruchamianego obecnie przez Chiny procesu tworzenia postępu technicznego na masową skalę. Wysuwając się na pierwsze miejsce w gospodarce światowej, Chiny stają się „*frontrunnerem*”, który - tak jak to bywało w przeszłości (Anglia w okresie rewolucji przemysłowej, Stany Zjednoczone w okresie wprowadzania produkcji masowej a potem globalizacji) - sam kształtuje rzeczywistość gospodarczą. W ramach tego scenariusza trudno wykluczyć, że obecny model stosunków międzynarodowych oparty na konkurencyjności zastąpi (stosowany w znacznej mierze już obecnie w relacjach z krajami rozwijającymi się w ramach tworzonej przez Chiny strefy wpływów) model oparty na dążeniu do harmonijnej współpracy. Jednak możliwy jest też i taki scenariusz, którego obawiają się władze Chin, że w miarę wzrostu dobrobytu i swobód w efekcie realizacji nowej polityki rozwoju oraz towarzyszącej tym procesom internacjonalizacji, postępować będzie przejmowanie przez społeczeństwo chińskie zachodniego modelu konsumpcji. Z kolei ta oddolna asymilacja zachodnich wzorców kulturowych, uważanych zwłaszcza przez młodzież za bardzo atrakcyjne, może z czasem prowadzić do wejścia Chin na drogę prostego naśladownictwa zachodniego modelu społeczno - ekonomicznego wraz z jego ograniczeniami rozwojowymi.

Bibliografia

- Arora V., Vanrakidis A., *China's economic growth; International spillovers*, IMF Working Paper, July 2010.
- The Beijing consensus is to keep quiet*, The Economist, May 8th, 2010.
- Bolesta A., *Chiny w okresie transformacji*, Wyd. Akademickie DIALOG, Warszawa 2010.

- Brunet A., Guichard. J, *Chiny – światowym hegemonem? Imperializm ekonomiczny Państwa Środka*, Studio Emka, Warszawa 2011.
- Chhibber A., Ghosh J., Palanivel P., *The Global Financial Crisis and the Asia-Pacific region. A Synthesis Study Incorporating Evidence from Country Case Studies*, UNDP Regional Centre for Asia and the Pacific, 2009.
- Chang J., Halliday J., *Mao*, Wyd. Albatros, Warszawa 2007.
- Dalhman C., Aubert J., *China's development strategy, The knowledge and innovation perspective*, World Bank Institute, 2000.
- Fan C. Cindy, *State Policy and Uneven Regional Development in Post-Mao China* <http://www.nisd.cass.cn/upload/2012/12/d20121221230428652.pdf>
- Economist debate: China model*, <http://www.economist.com/debate/overview>
- Édes B.W., *Asia after the crisis: Social protection and inclusive growth, Poverty Reduction*, Gender and Social Development Division, Asian Development Bank, 2010.
- Europe 2020 – A strategy for smart, sustainable and inclusive growth*, Brussels, 3.3.2010, Com (2010) 2020.
- Gill J., *Regional development policies: place-based or people-centred*, The World Bank, Washington D.C., 2010.
- Global movers and shakers are worried about China*, The Economist September 15th, 2012
- Góralczyk B., *Chiny: wejście smoka. Chińskie wyzwanie nad Wisłą* /01/2013 <http://www.instytutobywatelski.pl/12966/lupa-instytutu/chinskie-wyzwanie-nad-wisla>
- Góralczyk B., *Chiński feniks. Paradoksy wschodzącego mocarstwa*, Wydawnictwo Sprawy Polityczne, Warszawa, 2010.
- Heilman S., Shih L., *The rise of industrial policy in China, 1978-2012*, Harvard-Yenching Institute Working Paper, 2013.
- Hemphil Thomas A.; White George O., *Industrial Policy, China's national champions: the evolution of a national industrial policy; or a new era of economic protectionism?* Thunderbird International Business Review, New York, NY, 2013.
- Hübner W., *W poszukiwaniu filarów dynamicznego świata w nowym układzie sił: championi Dalekiego Wschodu*, w: Rybiński K. (red.) *Polska w niestabilnej gospodarce europejskiej i globalnej*, Akademia Finansów i Biznesu „Vistula”, Warszawa 2013.
- Karpiński A., *Nowe trendy w polityce przemysłowej Unii Europejskiej*, „Mazowsze - Studia Regionalne” 2013, nr 13.

- Key targets of Chinas's 12th five-year plan*, Chinese Government Official Web Portal.
- Liberska B., *Nowe centra wzrostu światowej gospodarki*, „Studia Ekonomiczne”, Instytut Nauk Ekonomicznych PAN, Warszawa 2013, nr 2.
- Mei Junjie, *How Europe should view China's industrial policy*, Shanghai Academy of Social Sciences, China 2013,
- Nguyen Huy Kham/Reuters, *Asia after the crisis: Social protection and inclusive growth*
http://www.economicsofcrisis.com/economics_of_crisis/databases.html
- Nowak J., *Dynamika eksportu Chin w długim okresie i ryzyko jej spowolnienia*, w: *Różne oblicza zarządzania ryzykiem*, red nauk J. Kotyński, Akademia Finansów i Biznesu „Vistula” Warszawa 2014.
- Prandecki K., *Zmiany w globalnym układzie sił gospodarczych w świecie*, w: K. Rybiński (red.) *Polska w niestabilnej gospodarce europejskiej i globalnej. Problemy polityki gospodarczej i rozwoju*. Akademia Finansów i Biznesu „Vistula”, Warszawa 2013.
- Prasad E., *China's Approach to Economic Development and Industrial Policy*
<http://www.brookings.edu/research/testimony/2011/06/15>
- Presidency Conclusions*. (2000), Lisbon European Council, 23 and 24 March.
- Pyffel R., *Why did China disappear from public awareness in Poland in the last decades?* 12 grudnia 2013.
- Skulska B., *Wzrost gospodarczy krajów ASEAN a globalny kryzys*, „Studia Ekonomiczne”, Instytut Nauk Ekonomicznych PAN, Warszawa 2013, nr 2.
- The slowdown in China would have far reaching effects. Sinopendecy index*, The Economist August 25th, 2012.
- Special Report on World Economy The Economist, October 9th 2012.
- Sulmicka M., *Cele i priorytety polityki rozwoju Unii Europejskiej do 2020 roku*. Ekspertyza dla Ministerstwa Rozwoju Regionalnego, 2010.
- Sulmicka M., *Pokryzysowa polityka rozwoju Unii Europejskiej i krajów regionu Azji Południowej i Południowo-Wschodniej*, w: *Gospodarka regionalna wobec kryzysu gospodarczego*, pr. zb. pod red. Z. Strzeleckiego, Oficyna Wydawnicza SGH, Warszawa 2011.
- Sulmicka M., *Strategia “Europa 2020” - postlizbońska polityka rozwoju Unii Europejskiej*, w: J. Stacewicz (red. naukowa), *Polityka gospodarcza w świetle kryzysowych doświadczeń*. „Prace i Materiały IRG SGH”, Warszawa 2011, nr 85.

Sulmicki J., *Przechodzenie Chin od portfelowych do bezpośrednich inwestycji zagranicznych*, w: *Stosunki międzynarodowe-Chiny, Korea Pd, Bliski Wschód*, „Zeszyty Naukowe Uczelni Vistula” 2014, nr 34.

Śmietanko S., *Ryzyko rozwoju ChRL w perspektywie do 2050 r.*, w: *Różne oblicza zarządzania ryzykiem*, Akademia Finansów i Biznesu, Warszawa 2014.

Stiglitz J., *Freefall, Jazda bez trzymanki. Ameryka, wolne rynki i tonięcie gospodarki światowej*, Warszawa, 2012.

http://www.wiadomosci24.pl/artykul/chinski_12_plan_piecioletni_2011_2015_co_eksportowac_173916.html